

АЛЕКСАНДАР САВИЋ НОВОВЕКОВНА ПОВЕСТ ИБАРСКОГ КОЛАШИНА

ИСТОРИОГРАФСКИ ДОМЕТИ И
БУДУЋИ ИЗАЗОВИ*

Нововековна историја Ибарског Колашина⁷ почиње 1455. године, када је овај крај пао под османску власт. Под влашћу Османског царства Колашин је остао пуних 457 година. Судбина Колашина током тог раздобља била је обележена страдањем, отпором, али и упорним чувањем вере, језика и народног имена. Ослобођење је дошло тек у јесен 1912. године, током Првог балканског рата, када је Колашин коначно присаједињен матици – Краљевини Србији. Но, слобода је била кратког даха. Већ 1914. године избио је Први светски рат, који је српски народ поново увео у страдања, егзодусе и неизвесност. По окончању рата, Србија је, упркос победи, доживела државни преображај – напустила је своју самосталност и стопила се у нову југословенску заједницу, Краљевство Срба, Хрвата и Словенаца. Са тим чином, и Стари Колашин је ушао у састав једне шире, али нестабилне државне творевине. Година 1918. означава крај нововековне историје и почетак савременог доба у животу српског народа. Са њом почиње ново поглавље, испуњено политичким изазовима, страдањима и идентитетским преиспитивањима.

Стари Колашин имао је бурну и занимљиву прошлост од средине 15. до почетка 20. века. О томе сведоче бројни извори – и они давно

* Реализацију овог истраживања финансијски је подржало Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-137/2025-03/200163).

⁷ У раду ће наизменично бити коришћени називи Ибарски Колашин, Стари Колашин или само Колашин, како би се избегла непотребна понављања.

објављени, али и многи који и даље чекају да угледају светлост дана. Историјом овог краја бавили су се различити истраживачи – од филолога и географа, преко етнолога, социолога, историчара књижевности и уметности, па све до локалних хроничара и професионалних историчара. Ипак, свеобухватна студија посвећена Колашину у нововековном раздобљу српске историје до данас није написана. Тај историјски период обрађиван је углавном у оквиру чланака, студија, монографија и синтеза које се баве ширим или ужим хронолошким и просторним целинама.⁸

Међу првим значајнијим проучаваоцима нововековне историје Ибарског Колашина издваја се Глигорije Глиша Елезовић. Посебну пажњу посветио је пореклу самог имена Колашин, настојећи да утврди када се овај назив први пут јавља и како је настао. Елезовић је такође веома прецизно и детаљно описао границе Старог Колашина, што је било од великог значаја за каснија истраживања:

„Окљачка глава на Жабаре (Мојстирска клисура), Црна Ријека до Рибарића на Ибру; током Ибра до ушћа Струмачке Реке; уз реку до Црног врха на Рогозни; развођел Рогозне на пресло код села Јунака, на планини Бабова више Бањске и испод села Козарева спушта се у Жировничку Реку; прелази преко брда у Јагњеничку Реку и овом реком до Ибра; захвата село Зупче, па на Шишковића Дуб код села Кошутова; даље се спушта преко брда у правој линији на реку Клину, обухватајући село Горњи Стрмац. Даље је граница ишла планинском гредом изнад села Радешева до села Рудника изнад Сувог Грла и пресеца село Дрен одакле се пење на Мокру Планину; гредом Мокре Горе до Окљачке Главе, која сва припада Колашину“.

Опис граница Ибарског Колашина забележио је, заправо, на основу казивања Григорија Божовића, једног од најпознатијих Колашинаца и сина протојереја Вукајла Божовића, последњег колашинског обер-кнеза. Божовић му је пренео да су то биле границе у време кнежевања његовог деде, кнеза Неша Божовића.⁹ Ово усмено предање, поткрепљено породичним сећањем, представља драгоцен извор за разумевање просторног обухвата Колашина у прошлости.

⁸ С. Бојовић, Библиографија Ибарској Колашина, Зубин Поток, 2012; А. М. Савић, Неколико прилога историји Старај/Ибарској Колашина у 19. и почетком 20. века, Шемси-паша Бишевац и Ибарски Колашин (тематски зборник водећег националног значаја), ур. В. Зарковић, Д. Бојовић, Зубин Поток, 2022, 47–82; исти, Научни допринос Драгише Бојовића проучавању Старај/Ибарској Колашина, Многолетна писања сабрасмо у једно. Тематски зборник посвећен професору Драгиши Бојовићу, ур. К. Митровић, Ј. Бојовић Јоксимовић, Ниш, 2024, 607–620.

⁹ Г. Елезовић, Колашин на Тари и Колашин на Ибру. Како је постало име Колашин, Јужни преглед VI/1 (1931), 19–29. Уп. Г. Елезовић, Речник косовско-метоховског дијалекта, свеска прва, Београд, 1932, 303.

Пет година пре него што се Глиша Елезовић позабавио границама Ибарског Колашина, сам Григорије Божовић је дао живописан опис географског положаја свог завичаја. Описујући га с топлином и поносом, написао је:

„Удно Санџака, на падинама Мокре Горе и Рогозне, изнад Косова, петнаест километара више Митровице, уз Ибар па до Рибарића, простире се брдовита, горшачка жупа или нахија Колашин. Његова северна граница иде билом Рогозне, а крајња му је јужна тачка на брду више Рудника у срезу дреничком. Својим горњим током протиче кроз њега река Ибар... Крај је брдовит и сиромашан. Заслуга му је пред данашњицом што је читаву стотину година био последња брана арнаутском надирању на север.“

Овим речима, Божовић не само да је уоквирио простор Колашина већ је и дубоко осветлио његов историјски значај. Улогу овог краја као „последње српске бране према надирању Арнаута на Север“ истицао је и у разговорима са својим савременицима, попут књижевника и новинара Бранимира Ћосића.¹⁰ Божовићева реч, прожета личним, породичним и националним памћењем, остаје снажан подсетник на симболичку тежину коју је Колашин имао у свести својих житеља.

Српски географ и академик Милисав Лутовац се такође осврнуо на границе Ибарског Колашина, расправљао је о етимологији његовог имена и навео већ познате податке о његовој прошлости, који самим тим немају значаја за нашу тему.¹¹ Ово дело је написано на брзину и површно, без темељених испитивања на терену и истраживања изворне грађе, а уз то није ни искоришћена сва релевантна литература. На ову монографију критички се осврнуо Петар Ж. Петровић, који је у својој критици изнео више корисних података о прошлости Старог Колашина него Лутовац у својој књизи.¹²

Радови етнолога Благоја Божовића представљају драгоцен извор за проучавање историје породице Божовић, која је дала више кнезова, свештеника и учитеља. Његова истраживања бацају светло и на свакодневни живот, народне обичаје, као и на кнежинску самоуправу у Старом Колашину – важан облик локалне организације у време османске власти.¹³ На овом месту ваља поменути и локалног хроничара Драга Т.

¹⁰ Г. Божовић, *Пријовешке*, Београд, 1926, 196; Б. Ћосић, *Десет њисаца – десет разговора*, Београд, 1931, 96.

¹¹ М. Лутовац, *Ибарски Колашин, антропогеографска испитивања*, Београд, 1954.

¹² П. Ж. Петровић, *Из наше народне прошлости I, Зайчања и осврћи*, Београд, 1959, 53–71.

¹³ В. Воžović, *Bratstvo Božovića, Titova Mitrovica*, 1986; исти, *Народни животи у Ибарском Колашину*, Приштина, 1997 (објављено и под насловом: *Животи и обичаји народни у Ибарском Колашину*, Зубин Поток, 2005); исти, Г. Божовић, *Колашински кнежеви*, прир. Д. Бојовић, Зубин Поток – Исток, 2001.

Мићовића, чији су прилози од посебне вредности за историју и порекло породица у селу Брњаку и околним местима.¹⁴

Академик Милош Мацура је проучавао нахију Клопотник на основу *Опширног дефтера Области Бранковића* из 1455. године. Свој рад усмерио је на демографску слику тог доба и насељеност региона, што је илустровао прегледном и детаљном картом, приложеном уз студију.¹⁵ Иста тема претходно је обрађена у раду проф. др Синише Мишића, редовног професора Филозофског факултета Универзитета у Београду, мада у нешто сажетијем обиму, јер су његова истраживања, у ствари, била посвећена средњовековној прошлости Старог Колашина.¹⁶

Колашинској прошлости од пада под османску власт до Првог српског устанка пажњу је посветила и проф. др Ема Миљковић (Петровић), редовна професорка Филолошког факултета Универзитета у Београду. Посебна вредност њеног рада огледа се у томе што је на једном месту сабрала све релевантне податке о Ибарском Колашину у раздобљу од средине 15. до краја 18. века – временском оквиру који је, до њених истраживања, остајао углавном на маргинама научне пажње.¹⁷

Истраживања Милана Ивановића о црквеним споменицима на подручју Колашина важна су за разумевање нововековне историје овог краја, посебно у светлу духовног и културног наслеђа.¹⁸ У том контексту значајни су и радови Радомира Д. Петровића о фрескама из манастира Црна Ријека, као и о запису из 1673. године у Цркви Светог Јована у метохијском селу Црколезу, у коме се помињу ктитори из Колашина.¹⁹

Историјом Старог Колашина у раздобљу од избијања Првог српског устанка 1804. до почетка Првог српско-турског рата 1876. године бавио се академик Владимир Стојанчевић. Ипак, у оквиру његовог пре-

¹⁴ Д. Т. Мићовић, *Родослов – да се не заборави*, Брњак, 1986.

¹⁵ *Oblast Brankovića. Opširan katastarski popis iz 1455. godine*, приг. Н. Hadžibegić, А. Handžić, Е. Kovačević, Сарајево, 1972; М. Мацура, *Зубин Поток у Области Бранковића 1455. године*, Косовско-метохијски зборник 3 (2005), 65–78.

¹⁶ С. Мишић, *Ибарски Колашин у средњем веку*, Манастир Црна Ријека и Свети Петар Коришки. Научни скуп – Приштина, Зубин Поток, Црна Ријека, 25–26. VI 1996, ур. Д. Бојовић, Приштина – Београд, 1998, 18–21 (рад је прештампан у: *Стари Колашин (шемањски зборник)*, ур. Д. Бојовић, Зубин Поток, 2012, 25–28).

¹⁷ Е. Миљковић, *Ибарски Колашин од пада под османску власт до избијања Првог српског устанка*, Стари Колашин, 35–55.

¹⁸ М. Ивановић, *Споменици Ибарског Колашина*, Саопштења 17 (1985), 117–134; исти, *Црквени споменици Ибарског Колашина*, Косовско-метохијски зборник 3 (2005), 135–151 (прештампано у: *Стари Колашин (шемањски зборник)*, 191–208).

¹⁹ Радомир Петровић се у првом цитираном раду осврнуо и на претходне истраживаче, од којих посебно треба поменути Радомира Станића, као и на своје раније радове. Стога нисмо сматрали за потребно да се детаљније осврћемо на научне резултате историчара уметности о манастиру Црна Ријека. Р. Петровић, *Истраживања и открића у манастиру Црна Река*, Манастир Црна Ријека и Свети Петар Коришки, 43–87; исти, *Помен ктитора из Ибарског Колашина и записи из XVII века у цркви Светог Јована у селу Црколезу*, Косовско-метохијски зборник 3 (2005), 153–161.

гледног рада нису забележени значајнији подаци о самом Колашину у том периоду.²⁰ Главни разлог за то лежи у чињеници да је ова етапа колашинске историје до данас остала готово потпуно неистражена, за разлику од потоњег периода.

Историчарка Борислава Лилић написала је значајан рад о насељима и становништву Ибарског Колашина у другој половини 19. и почетком 20. века. Највећа вредност њеног истраживања лежи у чињеници да је по први пут на једном месту сабрала готово све податке о Колашину које су у својим делима износили страни и домаћи путописци, дипломате и чиновници.²¹ Милован Секулић се, на основу објављених и непубликованих архивских документа, бавио страдањем и исељавањем становништва Старог Колашина крајем 19. и почетком 20. века,²² док је Душан Батаковић пажњу посветио разоружавању Колашинаца 1901. године. Батаковић је дешавања приказао уопштено, не улазећи у детаље, те стога у његовом раду нема конкретнијих података о једном од најзначајнијих догађаја у Колашину почетком 20. столећа, о којем ће напред бити више речи.²³

Школством у Старом Колашину позабавили су се Слободан Јакшић и Вучина Добрић. У њиховим делима пажња је посвећена и школама које су радиле крајем 19. и почетком 20. века, а значајно је што су обојица дали биографије најзначајнијих личности за развој школства, укључујући и просветне раднике.²⁴ На овом месту треба поменути и Миленка Јевтовића и његово дело о Григорију Божовићу. Јевтовић је објавио двотомно истраживање о најзнаменитијем Колашинцу. Први том је посветио Божовићевој биографији, а други његовим делима.²⁵ Следеће издање, у скраћеном облику, објављено је у оквиру едиције *Знаменити Срби Косова и Метохије*.²⁶ Поред Јевтовића, о Григорију Божовићу су писали и други истраживачи,²⁷ међу којима и Јордан

²⁰ В. Стојанчевић, *Историјска прошлост Ибарској Колашина од Првој српској усташанка до српско-шурској рата 1876.*, Косовско-метохијски зборник 3 (2005), 79–92 (прештампано у: *Сћари Колашин (шемајски зборник)*, 57–72).

²¹ Б. Лилић, *Становништво Ибарској Колашина у историјској праћи XIX и почетком XX века*, Косовско-метохијски зборник 3 (2005), 193–199.

²² М. Секулић, *Страдање и исељавање српској становништва Ибарској Колашина крајем XIX и почетком XX века*, Баштина 1 (1991), 178–194; исти, *Страдање и исељавање Срба Ибарској Колашина у првој деценији XX века*, Косовско-метохијски зборник 3 (2005) 177–191.

²³ Д. Т. Батаковић, *Историја оружја у Ибарском Колашину 1901. године*, Косовско-метохијски зборник 1 (1990), 269–285.

²⁴ С. Јакшић, *Просвета и школе у Старом Колашину*, Зубин Поток–Београд, 1996; В. Добрић, *Просветитељство и школство у Старом Колашину*, Зубин Поток, 2010.

²⁵ М. Јевтовић, *Личности и књижевно дело Григорија Божовића*, књ. 1–2, Зубин Поток–Приштина, 1996.

²⁶ М. Јевтовић, *Григорије Божовић, личности и књижевно дело*, Приштина, 1998.

²⁷ Види: Ј. Бојовић Манић, С. Бојовић, *Библиографија радова о Григорију Божовићу*, Ниш, 2017.

Ристић, који је приредио Божовићева сабрана дела.²⁸ Григорије Божовић је био и тема три научна скупа,²⁹ као и магистарских и докторских дисертација.³⁰ Последњих година, његове изабране приповетке редовно се приређују за штампу.³¹ Од 2014. године, Дом културе „Стари Колашин“ у Зубином Потоку додељује књижевну награду „Григорије Божовић“, што додатно сведочи о трајном значају његовог живота и дела.

Један од најпосвећенијих истраживача прошлости Старог Колашина свакако је проф. др Драгиша Бојовић, редовни професор Филозофског факултета Универзитета у Нишу. Његов богат и разноврстан научни опус обасјава бројне важне догађаје, личности и места овог краја, при чему се нарочито издвајају радови посвећени духовној историји и старим светињама Ибарског Колашина – манастирима Црна Ријека, Дубоки Поток и Промеће – који је опустео после страдања 1763. године. Посебно је драгоцен његов допринос у утврђивању имена петнаесторице Колашинаца који су током периода од 1876. до 1996. године завршили Призренску богословију. Централно место у Бојовићевом раду заузима лик и дело Григорија Божовића. Професор је аутор неколико радова и прилога о Божовићу, пронашао је и објавио његову докторску дисертацију, као и четири књиге са избором његових приповедака. Ове приповетке, поред своје књижевне вредности, представљају важан извор за разумевање прошлости Ибарског Колашина. Значајно је и његово истраживање о братству Колака, једном од угледних и историјски важних колашинских родова.

²⁸ Г. Божовић, *Приповећке; Путописи. Сабрана дела Григорија Божовића, I–II*, прир. Ј. Ристић, Београд, 2016.

²⁹ *Језик и стил Григорија Божовића. Зборник са научног скупа одржаног 16. и 17. фебруара 2005. у Косовској Митровици и Зубином Потоку*, ур. Д. Бојовић, Косовска Митровица – Зубин Поток, 2006; *Поетика Григорија Божовића (тематски зборник водећег националног значаја)*, ур. и прир. Д. Андрејевић, А. Костић Тмушић, Косовска Митровица – Ниш – Зубин Поток, 2016; *Етика и естетика Григорија Божовића (тематски зборник водећег националног значаја)*, ур. и прир. С. Алексић, Н. Лазић, Косовска Митровица – Зубин Поток, 2021. У последњем зборнику за нашу тему најзначајнији је рад А. Новаков, *Григорије Божовић као ученик и професор Призренске богословије и Српске гимназије у Битољу*, 46–64.

³⁰ Види на пример: Ј. Д. Бојовић, *Дијалекатска подлога претерита у књижевном тексту Григорија Божовића, необјављена докторска дисертација*, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Београд, 2021; С. М. Михаиловић Милошевић, *Косово и Меџохија у делима Григорија Божовића и Данила Николића, необјављена докторска дисертација*, Универзитет у Београду, Филолошки факултет, Београд, 2022; Д. Рајовић, *Папирјархални морал у приповећкама Григорија Божовића*, Приштина – Лепосавић, 2023.

³¹ Последња збирка изабраних приповедака Григорија Божовића објављена је у саиздаваштву Српске књижевне задруге и Дома културе „Стари Колашин“ – *Кад мртви изорборе, изабране приповећке*, прир. М. Аћимовић Ивков, Београд – Зубин Поток, 2024.

Професор Бојовић је уједно и живи учесник у културном животу Старог Колашина. Активно прати и тумачи савремене догађаје, редовно учествује у обележавању значајних годишњица у Зубином Потоку и несебично ради на очувању и неговању културне баштине завичаја. Свој однос према Колашину, његовој историјској мисији и географском положају, изразио је речима које остају у сећању:

„Само је Колашину дано да може истовремено да гледа и Косово, и Метохију и Рас. Да их помилује, закрили, ако треба и утеши. Косово је Колашину нада, Метохија му је вера, Рас му је љубав. Сви се у Србији могу одрећи Косова, Метохије и Раса. Колашин се одрећи не може. У њиховом је вечном загрљају. Такво му је место. Ни часније ни теже улоге. А мало руку. То је знала и она рука која је побола први колац у врлетном Колашину. И није задрхтала. Није се уплашила. Када није било другог оружја, знала је тај исти колац извадити да би се одбранило достојанство.“³²

Његов рад сведочи о томе да љубав према родном крају и научна знатижеља могу бити снажни савезници. С правом се може очекивати да ће његова истраживања подстаћи нове генерације научника да се с истом преданошћу посвете проучавању и очувању колашинске прошлости.

Посебну пажњу заслужује др Весна Зарковић, научна саветница Института за српску културу Приштина – Лепосавић, која је својим обимним и документованим истраживањем дала изузетан допринос разумевању новије колашинске историје. Њена монографија *Афера у Ибарском Колашину (1901–1902)* представља капитално дело у српској историографији о дешавањима у Старом Колашину на освитку 20. века. Ауторка је овај догађај сместила у шири друштвено-политички контекст збивања и показала да он представља један од централних догађаја у историји српског народа у Османском царству у том периоду. Према резултатима њеног истраживања, корени Колашинске афере сежу до неуспелог атентата на проту Вукајла Божовића, који се одиграо на сабору у Горњим Варагама, на Ивањдан 1900. године. Афера је окончана маја 1902. одлуком о отварању руског конзулата у Косовској Митровици – догађај који се и сам јавља као дипломатска последица кризе, а реализован је наредне године доласком првог руског конзула, Григорија Степановича Шчербине.

Најдраматичнији тренутак афере било је разоружавање становништва Ибарског Колашина у јулу 1901. године, праћено страховитим

³² А. М. Савић, *Научни допринос Драгише Бојовића проучавању Старог/Ибарског Колашина*, 607–620.

зулумима арнаутског башибозука под вођством Исе Бољетинца. Поведени његовим примером, у истрагу оружја су кренули и други арнаутски главари, као и муслимани из Новопазарске казе. Непосредан повод за ове акције било је пресретање пошиљке оружја из Србије на планини Рогозни. Афера је изазвала велику дипломатску пажњу – у њу су се, поред Османског царства, укључиле и Србија, Русија и Аустроугарска, а као индиректан резултат ових догађаја покренут је и нови талас реформске акције унутар саме османске државе.³³

Осим тога, Зарковићка се позабавила и почецима савременог Ибарског Колашина, критички преиспитала претходна сазнања о постанку имена, његовим границама, броју села, првом помену, кнежинској самоуправи, те писала о економском положају Колашинаца до ослобођења 1912. године. Посебно је обрадила збивања у овом крају концем 19. и почетком 20. века, историјске мотиве и личности у делима Григорија Божовића, као и улогу Исе Бољетинца и мушира Шемси-паше Бишеваца у претрази оружја у Ибарском Колашину 1901. године.³⁴ Весна Зарковић је у већој или мањој мери посветила пажњу историји овог краја и у осталим својим радовима, чиме се сврстава међу најважније савремене истраживаче прошлости Старог Колашина.³⁵

Поред већ поменутих истраживача, значајан научни допринос проучавању нововековне прошлости Ибарског Колашина дали су и Милован Ј. Богавац,³⁶ Милош Луковић,³⁷ Александар Растовић,³⁸ Владан

³³ В. Зарковић, *Афера у Ибарском Колашину 1901–1902. године*, Приштина–Лепосавић, 2008.

³⁴ В. Зарковић, *О почецима савременог Ибарског Колашина*, Баштина 24 (2008), 153–189; иста, *Ибарски Колашин крајем 19. и почетком 20. века*, Стари Колашин (тематски зборник), 75–99; иста, *Историјски мотиви и личности у делу Григорија Божовића*, Баштина 36 (2014), 189–200; иста, *Улога Исе Бољетинца у колашинским догађајима 1901. године*, Баштина 53 (2021), 381–397; иста, *Шемси-паша у колашинским збивањима почетком XX века*, Шемси-паша Бишевац и Ибарски Колашин, 99–120.

³⁵ В. Зарковић, *Улога Хамди-паше у збивањима у Старој Србији почетком XX века*, Баштина 25 (2008), 203–217; иста, *Косово и Метихија у политички великих сила 1896–1908*, Приштина–Лепосавић 2019; иста, *Деловање Исе Бољетинца уочи отварања руског конзулата у Косовској Митровици*, Баштина 51 (2020), 427–447; иста, *Митровица у Старој Србији (1889–1912)*, Приштина–Лепосавић, 2024.

³⁶ М. Ј. Богавец, *Prosveta i škole u Ibarskom Kolašinu*, Zbornik za historiju školstva i prosvjete 13 (1980), 106–122; исти, *Бранислав Нушић и колашински кнез Ђој Вукајло Божовић*, Стремљења 9–10 (1993), 164–167.

³⁷ М. Луковић, *Саобраћајне и привредне везе Ибарског Колашина са суседним областима у прошлости*, Ибарски Колашин, природа и традицијска култура, ур. М. Стојановић, Крагујевац, 2009, 79–116.

³⁸ А. Растовић, *Политичке прилике у Ибарском Колашину од 1878. до 2000. године*, Стари Колашин (тематски зборник), 117–138; види и: исти, *Велика Британија и Косовски вилајет 1877–1912*, Београд, 2015.

Виријевић,³⁹ Славиша Бишевац⁴⁰ и Филип Буковац.⁴¹ Њихови радови, иако тематски разноврсни, доприносе бољем разумевању овог краја, било кроз истраживање, просветних и политичких аспеката, било кроз осветљавање појединих личности и догађаја из колашинске историје.

Међу ауторима који су покушали да обухвате целину прошлости Старог Колашина издваја се и Будимир Вучинић, аутор прегледног дела које обрађује историјски развој овог краја од средњег века до савременог доба. Иако заснована на оскудним историјским изворима и литератури, његова књига представља један од ретких покушаја свеобухватног приступа колашинској историји. Нововековном раздобљу у њој је посвећено тек неколико краћих осврта, који немају пресудан значај за дубље разумевање тог периода, али ипак сведоче о интересовању за историју Колашина у ширем контексту.⁴²

Поред радова наведених аутора, вредне податке о знаменитим Колашинцима и историји Ибарског Колашина пружају и споменице посвећене Призренској богословији, као и публикације о учитељима и учитељицама страдалим у балканским ратовима и Првом светском рату, те о ослобођењу Старе Србије.⁴³ Нововековна колашинска повест обрађивана је и у делима бројних других истраживача, макар и посредно, онда када је простор Старог Колашина улазио у оквир њихових ширих тематских интересовања.⁴⁴

³⁹ В. Виријевић, *Ибарски Колашин од 1912. до 1941. године*, Стари Колашин (тематски зборник), 101–115; исти, *Рајна штејна причинена Српској православној цркви на Косову и Метохији током Првој светској рату*, Културно наслеђе Косова и Метохије. Историјске тековине Србије на Косову и Метохији и изазови будућности, зборник 1, гл. и одг. ур. У. Шуваковић, 425–440.

⁴⁰ С. Бишевац, *Сџари Колашин – бранилац српства на Косову и Метохији*, Културно наслеђе Косова и Метохије. Историјске тековине Србије на Косову и Метохији и изазови будућности, зборник 1, гл. и одг. ур. У. Шуваковић, Београд–Косовска Митровица, 2013, 581–597; исти, *Турске њаше и Сџари Колашин крајем XIX и почетком XX века*, Шемси-паша Бишевац и Ибарски Колашин, 83–98; види и: исти, *Косовска Митровица у ратовима 1912–1918*, необјављена докторска дисертација, Универзитет у Нишу – Филозофски факултет, Ниш, 2021.

⁴¹ Ф. Буковац, *Темељни дефиницији Клојшник*, необјављени мастер рад, Универзитет у Београд, Филолошки факултет, Београд, 2022.

⁴² Б. Вучинић, *Сџари Колашин кроз векове*, Београд, 2009.

⁴³ *Споменица 50-годишњице Призренске богословско-учитељске школе 1871–1921*, ур. П. Костић, Београд, 1925; *Споменица учитељима и учитељицама изинулим и помирлим у ратовима 1912–1918*, Београд, 1924, 1926; *Споменица двадесетогодишњице ослобођења Јужне Србије 1912–1937*, ур. А. Јовановић, Скопље, 1937.

⁴⁴ Међу њима посебно треба поменути следеће: Ј. Цвијић, *Основе за географију и геологију Македоније и Сџаре Србије*, Београд, 1996; И. Иванић, *Српске манастирске, сеоске и варошке школе у Турској. Култура српска у Сџарој Србији и Македонији од XV–XIX века*, *Годишњица Николе Чупића* 33 (1914), 305–400; Ј. К. Билас, *Српске школе на Косову од 1856. до 1912. године*, Приштина, 1969. М. Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд, 1988; *Прилике на Косову и Метохији и војничка Србија (1881–1912)*, *Историјски часопис* 38 (1991), 163–192; Ђ. Микић,

* * *

Досадашња научна истраживања нововековне прошлости Ибарског Колашина показују да је на том пољу учињен значајан напредак, али и да и даље постоји велики број неразјашњених и отворених питања. Нахија Клопотник, која је формирана на овом простору по успоставаљању османске власти, обрађена је на основу опширног дефтера из 1455. године. Међутим, у даљим истраживањима потребно је узети у обзир и савремени дефтер војнука за Вучитрнски санџак, у чијем се саставу налазила нахија Клопотник,⁴⁵ као и дефтер Скадарског санџака из 1485,⁴⁶ те опширан попис Призренског санџака из 1571. године.⁴⁷ Посебну вредност за будућа истраживања имају дефтери из 1530. и 1570/1571. године у којима је пописана и ова нахија. Они пружају могућност дубљег увида у унутрашњу структуру, насеља и границе Клопотника. Тек критичком анализом свих ових извора могуће је створити потпунију слику о развоју тог простора, на основу које би се могао израдити и поуздан картографски приказ. Као методолошки узор могу послужити недавно публиковани научни резултати о Вучитрнској нахији у 15. и 16. веку.⁴⁸

Други значајан историографски изазов представља питање када и на који начин назив Колашин замењује дотадашњи топоним Клопотник као ознака за ову нахију. Будући да су се порески пописи у Осман-

Друшћивене и економске њриликe кoсовских Срба у XIX и њочетњом XX века (oд чифчијсџива до банкарсџива), Београд, 1988; С. Недељковић, Кoсовски вилајетџи oд 1903. до 1908. џoдине, необјављен магистарски рад, Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Београд, 1997; исти, Србија и Кoсово и Меџохија. Културно-џпросветни и национални рад (1856–1897), Ниш, 2012; Б. Вучетић, Бојдан Радењковић (1874–1917). Судбина једној срџпској националистџиe, Београд, 2018; М. Јагодић, Срџпско-албански oдноси у Кoсовском вилајетџу (1878–1912), Београд, 2009; исти, Нови крајевџи Србије (1912–1915), Београд, 2013; исти, Сџисак џарохија у Рашко-џпризренској еџархији за 1913. џoдину, Српске студије 7 (2016), 368–411; исти, Свешћенсџтво у Рашко-џпризренској еџархији 1913. џoдине, Црквене студије 41 (2017), 325–348; А. Новаков, Сџубовџи срџпске џпросветџиe. Срџпске средње школе у Османском царсџтву 1878–1912, Београд, 2017; И. Женарџу Рајовић, Црквена уметњостџи у Рашко-џпризренској еџархији (1839–1912), Приштина – Лепосавић, 2016; У. С. Шешум, Србија и Сџара Србија (1804–1839), Београд, 2017.

⁴⁵ Војници су били припадници посебног турског војног реда, а регрутовани су из редова хришћанског становништва. Војнички дефтер из 1455. године за санџаке Крушевца, Вучитрн, Призрен и вилајете Звечан, Јелеч, Рас, Сенице и Ходидед = 1455 *Tarihli Alacahisâr, Vilçitirn ve Prizrin livâlari ve İzveçen, Yeleş, Ras, Seniçe ve Hodidede vilâyetleri voynuk defteri, tipkibasim, transkripsiyon*, МСЕ 36–03 *defterinin kiři adlari ve yer adlari indeksi*, прир. Т. Катић, Београд, 2020.

⁴⁶ *Defteri i Regjistrimit të sanxhakut të Shkodrës i vitit 1485, I-II, përgat. S. Pulaha, Tiranë, 1974.*

⁴⁷ *Оџширан џоџис Призренској санџака из 1571. џoдине*, прир. Т. Катић, Београд, 2010.

⁴⁸ 167 *Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Rûm-ili Defteri (937/1530) II. Vilçitirn, Prizrin, Alacahisâr ve Hersek Livâlari*, Ankara, 2004; Т. Катић, У. Шешум, Нахија Вучџитрн у XV и XVI веку, Зборник Филозофског факултета у Косовској Митровици LV/1 (2025), 181–212.

ском царству средином 19. века спроводили у складу са административном поделом забележеном у дефтерима из 16. столећа, нахија Клопотник се помиње у административној структури Вучитрнске казе Приштинског санџака средином четрдесетих година 19. века. У каснијим изворима уместо ње јавља се нахија Колашин, као саставни део казе Вучитрн. У последњим деценијама османске владавине, Колашинска нахија представљала је превасходно географску, а не административну целину – на њеном челу није се налазио званични управник (забит или мудир), што указује на одсуство формалне управне структуре. Слична ситуација постојала је и у суседним нахијама, које су такође имале углавном географски, а не административни карактер.⁴⁹ Управљање Колашином било је у надлежности нахијског кнеза, односно обор-кнеза. Међутим, након рада Благоја Божовића, кнежинска самоуправа у Ибарском Колашину није била предмет посебне пажње у домаћој историографији. Стога се у будућим истраживањима овај сегмент историјске стварности мора сагледати озбиљније и систематичније, како би се расветлила специфичност самоуправног уређења и улога кнежина унутар шире структуре османске власти на простору Старог Колашина.

Уз ослањање на постојеће, како објављене тако и необјављене изворе, отвара се широк простор за темељна истраживања која би обухватила историју имена Колашин, демографске процесе, као и живот и улогу истакнутих личности у нововековној прошлости Ибарског Колашина. Изузев Григорија Божовића, ниједна друга личност из историје овог краја није била предмет систематичне научне обраде. При томе се не мисли на пригодне биографске приказе и новинске скице, већ на озбиљне, архивски поткрепљене студије које би расветлиле значајне појединце и њихову улогу у политичком, просветном и духовном животу Колашина. Довољно је поменути кнезове Неша и Вукајла Божовића, протојереје Арсенија Томовића-Поповића и Срећка Ђурића, учитеље Мијата Божовића, Милана Краговића и Александра Деспотовића-Јакшића, као и читав низ знаних и незнаних личности које заслужују више научне пажње. Отуда се намеће потреба да се и личност Григорија Божовића поново обради у монографској форми, будући да су након објављивања студије Миленка Јевтовића доступна нова и важна сазнања о његовом животу и књижевном и јавном делу.

Посебну пажњу ваља посветити свештеничким породицама које су генерацијама давале духовнике овом крају: Поповићима-Клициновићима из Читлука, Поповићима-Томовићима из Вељег Бријега, Ђурићима из Црепуље и Божовићима из Придворице. Као што је Благоје Божовић израдио детаљан родослов своје породице, а Драгиша Бојовић моно-

⁴⁹ А. М. Савић, *Од ејалета и вилајета до нахије – административна додела јужних српских крајева (1834–1879)*, Новоослобођени крајеви Србије 1833–1878–1913, тематски зборник радова, ур. С. Рајић, У. Шешум, А. М. Савић, Београд, 2025, 29, 35, 42.

графски обрадио братство Колака, тако би и друге старе и угледне колашинске фамилије требало да постану предмет сличног истраживања.

Иако је историја модерног школства у Ибарском Колашину крајем 19. и почетком 20. века, као и питање значаја манастира Црна Ријека и Дубоки Поток, већ наилазила на научну пажњу, доступни архивски фондови – пре свега у Државном архиву Србије у Београду – пружају могућност да се ти увиди значајно прошире и продубе.

* * *

Нововековна историја Ибарског Колашина представља одраз трајања једног народа кроз бурну историју. Упркос свим недаћама и променама власти, Колашинци су остали верни својим вредностима, чувајући не само своје порекло већ и свој дух, који је као непрекидна нит везан за ову земљу. Данас, као и увек, Стари Колашин и његова историја пружају поуке о томе шта значи сачувати своје корене у времену које се мења. Колашинска повест је живи доказ снаге народног памћења, који је издржао све ове векове и настављао да живи у новим изазовима и новим временима.

Досадашња истраживања нововековне прошлости Ибарског Колашина донела су значајне увиде, али су бројна питања и даље остала отворена и недовољно расветљена. Историја Колашина пружа обиље материјала за даља научна истраживања. На првом месту, то се односи на систематску анализу османских дефтера, историју административне трансформације овог краја, проучавање кнежинске самоуправе, али и на освешћивање улоге појединаца, породица и културних установа у обликовању идентитета Ибарског Колашина у новијој историји. Само тако може се постићи целовитија, дубља и у историјском смислу правичнија слика о овом важном, али често занемареном крају.

Све ово упућује на потребу за интердисциплинарним, дугорочним и критички утемељеним истраживањем, које би омогућило да се колашински простор измести са маргина историографије и сагледа као активан чинилац ширих политичких, друштвених и културних процеса. Управо у томе лежи највећи потенцијал будућих проучавања – у враћању достојног места крају који је кроз векове био више него пука географска одредница: био је животни простор, историјска позорница и идентитетски ослонац свог народа.

Ибарски Колашин није био пуки неми сведок историје, већ активан учесник у обликовању догађаја који су остављали дубок траг не само у локалним већ и у националним оквирима. Његова историја, богата у свом континуитету и отпорна у свим ломовима, остаје позив садашњим и будућим генерацијама историчара да му се врате – са већим разумевањем, већом пажњом и заслуженим поштовањем.